

MINDRE FLUGSNAPPAREN, VAR FINNS DEN?

MATS ANDERSSON

(FYND I LINDESBERGS KOMMUN)

I Sverige finns fyra arter flugsnappare; Grå flugsnappare, mindre flugsnappare, halsbandsflugsnappare och svartvit flugsnappare. Mindre flugsnapparen är betydligt mindre än de övriga flugsnapparna, mer i storlek som en lövsångare som den även liknar i sitt uppträdande. Den skiljer sig också från de övriga arterna genom att vara mer kräsen i sitt val av häckningsbiotop. Mindre flugsnapparen häckar sällsynt i gammal skog med ett speciellt utseende och för där ett mycket tillbakadraget liv, den undgår därmed lätt upptäckt.

Mindre flugsnapparen tycks under de senaste hundra åren ha utvidgat sitt häckningsområde från öster mot väster, samt norrut. Arten är numera utbredd från södra Ural i öster till Sverige, Tyskland, Tjeckoslovakien, Österrike, och Jugoslavien i väster. Från att första gången ha påträffats i Sverige 1855, gjordes fram till och med 1949 28 fynd. Därefter ökar fynden snabbt i antal och mindre flugsnapparen är nu årlig häckfågel i landet - på Öland sedan 1954 och på fastlandet sedan 1959 - de flesta häckningarna (ca 100 hittills) är dock från sydöstra delen av landet.

MINDRE FLUGSNAPPARENS FÖREKOMST I LINDESBERGS KOMMUN

Första fyndet i Lindesbergs kommun gjordes den 28 maj 1965 och platsen var Håkansboda söder om Stråssa (Ola Almkvist). Sedan dröjde det till 1970 då en observation gjordes vid Mårdshyttan den 18 juni. Nästa år arten sågs var 1978 då tre observationer av lika många fåglar finns från Hagaberg, Frövi den 18 maj, Stensta, Rockhammar den 21 maj och norr om Björkasjön där en hane sjöng den 2 juni. Den första och hittills enda konstaterade häckningen var på västra sidan av Dammsjön nära Nyberget, där ett par häckade 1982. Därefter har mindre flugsnappare iakttagits varje år och totalt finns 14 fynd rapporterade fram till 1986. Den tidsmässiga fördelningen är 18 maj till 6 juli, noterbart är att ingen observation finns från hösten. I figur 1 redovisas samtliga lokaler där mindre flugsnappare uppträtt i kommunen, därjämte något om biotopbeskrivning om detta är känt.

Gammal hane känns igen på mörkt gulröd haklapp. I alla dräkter är de vita fläckarna på stjärtens sidor och den ljusa ögonringen bra kännetecken.

VAL AV BIOTOP

En undersökning gjordes i Uppland 1981-83 för att få bättre kunskaper om biotopkrav och även kunna ge förslag till hänsyn inom markanvändningen (Tjernerberg 1984). Vid 50 lokaler där mindre flugsnappare uppträtt med häckning, eller observerats under häckningstid, gjordes analyser om trädsikt, fältsikt, markfuktigheten och arealstorleken för att utvärdera om något samband förelåg mellan de faktorerna och lämpliga lokaler för mindre flugsnappare.

Det visade sig att inga revir fanns i skog yngre än 50 år. Att arten inte enbart är en lövskogsfågel (uppgavs ofta tidigare i litteraturen) visade sig i att bland de 50 reviren var 9/10 i barrblandad lövskog och 1/10 i ädellövskog. Det är tydligen andra faktorer som är avgörande för mindre flugsnapparens trivsel än vissa trädslags förekomst eller ej. Det faktum att samtliga revir var belägna i ogallrad skog äldre än 50 år, tyder på att den struktur denna naturtyp då har verkar lockande på mindre flugsnappare. En sådan miljö utmärks bl a av ett stort antal döda träd, rotvärtor, olika åldersklasser på träden och ett högt stamantal, som i sin tur medför att skogen upplevs som dunkel.

Buäskiktet och fältsiktet är ju i sådana miljöer inte så väl utvecklade, de faktorerna tycktes i undersökningen inte heller ha någon betydelse. Markfuktigheten däremot har troligen ett samband med lämpliga biotoper och det kunde konstateras att många av lokalerna för mindre flugsnappare var på f d betes och slåttermarker som fått utvecklats fritt under en lång tid till naturskog.

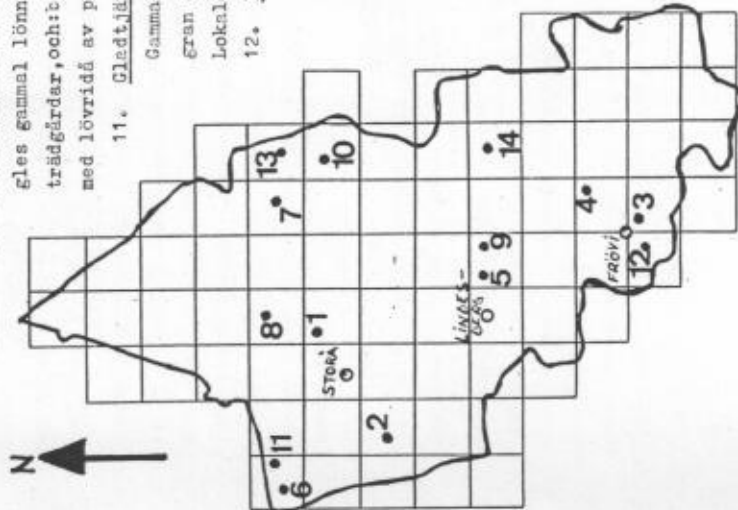
Utseendet och strukturen på de lokaler i Lindesbergs kommun där mindre flugsnappare uppträtt, stämmer väl överens med de beskrivningar och de resultat från lokalerna i Uppland. I Lindesbergs kommun har de flesta mindre flugsnappare påträffats i blandskogar med större eller mindre lövinslag, främst björk och asp, dessutom stort inslag av gran. Marken har ofta varit fuktig. Skogen har varit gammal, ogallrad och därigenom mogen för avverkning. På några lokaler har konstaterats att bete har förekommit tidigare. En ålder på 90-100 år eller mer uppskattas på följande lokaler: Storön, Normogen, Lilla Borrsljön och Grimsö (2st) (Hans Ljungkvist i brev). Även övriga lokaler med beteckningen gammal räknas dit. (Figur 1).

Det övriga fågellivet, kan även åskådliggöra utseendet på lokalen, var mycket rikt. Flera arter med speciella krav på sin miljö fanns representerade. Bland fågelarter som uppträtt sida vid sida med mindre flugsnappare kan nämnas biv-åk, duvhök (häckade på tre lokaler), mindre hackspett, tretidig hackspett, gärdsmys, grönångare (fanns på många lokaler).

Figur 1.

FYND AV MINDRE FLUGSNAPPARE I LINDESBERGS KOMMUN 1965-1986.

1. Häkansboda, Stråssa. 1 ex 28.5 1965. Första fyndet i kommunen. Gammal lövskog med grannar, gammal ängsmark. (Ola Almkvist).
2. Mårdshyttan. 1 ex 18.6 1970.
3. Haarbergs, Frövi. 1 ex 18.5 1978. Troligen sträckande. (Erik Jansson).
4. Stensta, Hockhammar. 1 ex 21.5 1978. (Ulf Widén).
5. norr om Björkasjön. 1 sj hane 2.6 1978. Sumgranskog m björk (S.Thorssell).
6. Dammsjön, Nyberget. Häckning konstaterad 11.7 1982, hona matar ungar. Gammal, ogallrad blandskog med gran och björk, fuktig, fuktig (Mats Andersson).
7. Storön, Normogen. 1 sj hane 1-14.6 1983. Gammal gles barrblandskog, 25 m björk, torr. Även i friskare blandskog med lika delar gammal björk och gran/tall. Fältsikt rikt, frisk mark, sämre sikt (Hans Ljungkvist).
8. norr om Ösaren. 1 sj hane 3.6 1985. Gammal mogen blandskog, mest gran björk och asp. God sikt och frisk till fuktig mark. (Mats Andersson).
9. Lilla Borrsljön. 1 sj hane 27.5 1985. Gammal blandskog, mest gran o björk, ogallrad, tämligen tät, mörk, svaga träd, torrt. (Gunnar Ericsson).
10. Grimsö. 1 ex 1.6 och 1 ex 3.6 1985. Vid Loftstugan resp Grimsö troligen samma fågel. Delvis parkliknande gammal hagmark, frodig ängsmark med gles gammal lönn, inslag av gran och lövuppslag nära trädgårdar, och tetsmark med lövuppslag, gränser till å med lövriåd av poppel, asp, al. (M. Frisk, P Edenham).

11. Gledtjärnen, Nyberget. 1 sj hane 6.7 1985. Gammal mogen barrskog med inslag av björk, gran dominerar och marken frisk till torr. Lokalen omges av hygge (Mats Andersson).
12. Ljaskogen, Värin. 1 sj hane 18.5 1986 även 20.5 och en vecka senare. Gammal hög smaltstamig, sumpig lövskog. Björk och al dominerar, i omgivningen finns blandskog med främst gran och insprängda aspar som troligen har betats (Jan-Erik Palmstigen).
13. Gränsberget, Forshamar. 1 ex 25.5 1986 (Mikael Frisk).
14. Androssen, Fällingsbro norra. 1 ex 3.6 1986 (Ingenur Andell).

SAMMANFATTNING

Mindre flugsnapparen för ett mycket tillbakadraget liv på de lokaler den uppträder. I synnerhet en häckning är svår att konstatera och undgår lätt upptäckt. Hanen sjunger endast en kort tid, tills häckningen påbörjats, därefter är fåglarna för det mesta tysta och ses dessutom sällan. De hanar som hörs sjunga i slutet av juni är förmodligen inte parade.

Skogar där mindre flugsnapparen kan uppehålla sig besöks tyvärr sällan av ornitologer, därför passerar arten obemärkt de flesta år. I Lindesbergs kommun finns stora möjligheter att träffa på mindre flugsnappare i hela kommunen, från norr till söder, med stor sannolikhet är arten en ytterst fåtalig men etablerad häckfågel i vår kommun och i övrigt är den säkert regelbunden.

De observationer av mindre flugsnappare som gjorts i kommunen har ofta skett i samband olika inventeringar i skogsmark. Vare sig det har gällt inventering för den svenska fågelatlasen eller i samband med forskningsprojekt på Grimsöområdet, har mötet med mindre flugsnapparen skett oöverskådligt. Det har alltid varit en sjungande hane som tilldragit sig uppmärksamheten, vilket kan tolkas att mindre flugsnapparen är en fågel som iakttas främst genom sina läten, som därför är bra att bekanta sig med om man strövar i skogarna månadskeftet maj-juni.

Eftersom mindre flugsnapparen inte tycks kräva alltför stora områden för sin häckning utan kan uppträda på mindre lokaler (1-2 ha) borde nödvändiga hänsyn kunna tas inom skogsbruket. Helt säkert raderas lämpliga områden bort varje år, och kanske i strid med skogsvårdslagens §21, om bäckraviner, strandskogar, alkärr, björkkärr, och liknande naturtyper exempelvis förstörs genom avverkning och dikningsföretag.

Häcklokaler för mindre flugsnappare ingår i länsstyrelsens faunaregister och rapporter härom är viktiga för att säkerställa framtiden för denna intressanta och trevliga fågelart.

REFERENSER:

- Ahlén, I 1977. Faunavård. Allmänna förlaget, Stockholm.
 Douhan, B 1982. Mindre flugsnapparen i Uppland.
 Fåglar i Uppland 9: 15-27.
 SÖF 1978. Sveriges Fåglar. Stockholm.
 Tjernberg, M 1984. Mindre flugsnapparens biotopval i Östra Svealand.
 Vår Fågelvärld 43(1984) 274-282.